

یلدا و شب چله از آغاز تا امروز

پژوهش و نوشته:

مجتبی بُرز آبادی فراهانی

انتشارات اوستا فراهانی

سررسانه	: برابادی فراهانی، مجلی، ۱۳۳۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: یلدا و شب چله از آغاز تا امروز/ پژوهش و نوشته مجتبی برابادی فراهانی.
منشعبات نشر	: تهران: اوستا فراهانی، ۱۳۸۹.
مسحبات ظاهری	: ۳۱۳ ص.
وصفیت فهرست نویسی	: فبا
یادداشت	: کتابنامه : ص ۲۲۱ - ۲۰۲.
یادداشت	: بمانه.
موضوع	: حسنها -- ایران -- تاریخ
موضوع	: شب چله
موضوع	: شب چله-- افسانه‌ها و قصه‌ها
رده بندی کنگره	: ۱۳۸۹ ۱۲۳۸۵ / ۲۲۸۷۲ GT۲۸۷۲
رده بندی دیویی	: ۳۹۲/۲۶۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۱۷۹۶۰۳

انتشارات اوستا فراهانی

تهران: خ انقلاب، رویروی دانشگاه تهران، مجتمع فروزنده، ط ۴، واحد ۷۰۳

تلفن: ۰۹۱۲۲۸۸۶۵۳۳-۲۲۴۷۴۴۹۵-۸۰۳۴-۶۶۴ نمابر: ۲۲۴۵۱۷۵۵

نام کتاب: یلدا و شب چله، از آغاز تا امروز

تألیف: مجتبی برابادی فراهانی

مدیر اجرایی: اهورا فراهانی

طرح روی جلد: شرکت طرح و تصویر فراهانی

ناشر: انتشارات اوستا فراهانی

تیراژ: ۲۰۰۰ جلد

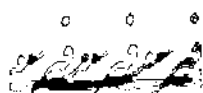
سال چاپ: ۱۳۹۰

نوبت چاپ: اول

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپ صنوبر

حق چاپ محفوظ است

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۹۸۵-۲۸-۳

عنوان صفحه

پیشگفتار ۷

فصل اول

بخش نخست

شب چله و یلدا از دیرباز ۱۳

بخش دوم

یلدا و چله در فرهنگ‌ها و لغت‌نامه‌ها ۲۹

بخش سوم

آغاز سال در گاه‌شماری ۵۳

بخش چهارم

چله‌ی بزرگ و چله‌ی کوچک ۵۹

بخش پنجم

واژه‌شناسی یلدا و تولد حضرت مسیح (ع) ۶۳

بخش ششم

پیدایش و پیشینه‌ی تاریخی ۶۹

بخش هفتم

یلدا و شب چله در آیین باستان ۷۵

بخش هشتم

خرم‌روز و ارتباط با یلدا ۸۵

بخش نهم

یلدا و شب چله در منابع تاریخی و شعر شاعران ۹۳

فصل دوم

بخش نخست

آیین‌های یلدا در فرهنگ ملی در سراسر ایران ۱۰۵

بخش دوم

آیین‌های زمستانی مربوط به چله در ایران (کوسه و ناقالدی) ۲۱۱

بخش سوم

سرما پیرون ۲۲۹

فصل سوم

جشن‌ها، یلدا یا بزرگداشت تولد خورشید در روسیه ۲۳۵

فهرست منابع و مآخذ (کتاب‌شناسی) ۲۴۱

فهرست اعلام ۳۰۵

به نام خدا

پیشگفتار

آن کس که ز شهر آشناییست داند که متاع ما کجاییست

(حکیم نظامی)

یکی از شب‌هایی که از دیرباز مورد احترام مردم ایران زمین بوده است و آن شب را جشن می‌گرفته‌اند و گاهی تا بامداد بیدار می‌ماندند و به سرور و شادمانی می‌پرداختند، شب چله یا یلداست. در این شب که از سپیده‌دم تاریخ تا امروز برای ما به یادگار مانده است، از نظر ایرانیان نحس بود (جهان فروری) و در فرهنگ‌ها از نحوست آن سخن رفته است (برهان قاطع) علاوه بر این که مردم ایران در سرمای زمستان از دیدار خورشید محروم بودند، بنا بر عقاید مذهبی می‌پنداشتند که این شب طولانی‌ترین حمله‌ی اهریمن را دربر دارد (جهان فروری) و چون فردای آن شب روشنایی غالب می‌شد و روز طولانی‌تر می‌گشت، مردم برای دفع نحوست آن شب و باز آمدن خورشید در فردای آن شب، به شادی می‌نشستند و گرد هم به دور آتش جمع می‌شدند و در انتظار برآمدن خورشید و در واقع زایش دوباره‌ی خورشید بودند که نحوست شب دراز را با تولد خود از میان می‌برد. اولین کسی که در این باره سخن گفته است ابوریحان بیرونی است که این روز را میلاد اکبر نامیده است.

بعدها این شب و روز با میلاد حضرت عیسی مسیح در هم آمیخت و با مسیحیان سریانی به ایران بازگشت و یلدا نامیده شد و چون ایرانیان نیز این روز را شب تولد میترا می‌دانستند، این نام با تلفظ سریانی آن پذیرفته شد و یلدا نام گرفت. همان‌طور که گفته شد بسیار پیش‌تر از میلاد حضرت عیسی مسیح، این شب در ایران جشن گرفته می‌شد و این جشن بیش‌تر مربوط به ایرانیان مهرپرست بوده است. پس اول دی به مناسبت آن‌که روز پیش از آن کوتاه‌ترین روز سال و شب اول دی بلندترین شب سال بود، روز اول دی را که خورشید حیاتی تازه می‌یابد آن روز را روز تولد خورشید می‌دانستند و جشن می‌گرفتند و تا به امروز باقی مانده است. خورشید یا مهر یا میترا نجات‌بخش جهان از تاریکی و نکبت و ادمار بود و بدین مناسبت این شب را جشن گرفتند.

درباره‌ی شب چله یا یلدا مقالات بسیاری در کتاب‌ها آمده است اما ما خواستیم که کتاب مستقلی در این باره تهیه کنیم و از همی آن مقالات استفاده نماییم و دسترسی به آن‌ها را آسان گردانیم. بدین جهت این کتاب را به خوانندگان تقدیم می‌نماییم.

در این کتاب که اصول آن بر تحقیق و تفحص بزرگانی است که نام مبارکشان در این کتاب آمده است، از ابوریحان بیرونی و گردیزی گرفته تا بزرگان صاحب قلمی که در عصر ما درباره‌ی تیرگان و آب‌ریزان و آب‌پاشان عیدهای تابستان یادگارهای ارجمند از خویش به یادگار گذاشته‌اند، به روح درگذشتگان رحمت می‌فرستیم که «رَحِمَ اللهُ مَعَشَرَ الْعَاضِیْنَ» و برای زندگان آرزوی سلامت و سعادت دارم و سپاس بی‌کران خویش را به محضرشان تقدیم می‌دارم.

و در دل این امید را از شما صاحب‌نظران و خوانندگان گرامی دارم که نظرات خود را برایم بنگارید و اشتباهات مرا یادآور شوید که کاری شود به آراستگی و پیراستگی و مورد قبول اهل نظر قرار گیرد.

و اکنون که سخن بدین جا کشید، از مسئولان و دلسوزان شریف این آب و خاک مقدس به جد خواستارم تا زمینه‌ای فراهم آورند که این عیدها و جشن‌ها نیز مانند نوروز به ثبت جهانی برسند و جهانیان را با جشن‌هایی مانند تیرگان، یلدا و شب چله، چهارشنبه‌سوری و سیزده‌بدر و ... که نشان تمدن و تاریخ ایرانیان است آشنا سازند.

و نیز از عزیزانی که مرا در تألیف و چاپ و انتشار این کتاب یاری نموده‌اند، به‌ویژه خانم‌ها سرکار خانم امیرانی و همکارانشان در کتابخانه و مرکز اسناد وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سرکار خانم مرادی و همکارانشان در کتابخانه‌ی شماره‌ی ۲ مجلس شورای اسلامی، که کتاب‌ها و اسناد فراوانی را در اختیار اینجانب قرار دادند و خانم‌های هنرمند ناهید صبائی (حروفچین) و زهره عبدی لیائی که با حوصله‌ی وصف‌ناپذیر خود به آماده‌سازی این کتاب همت گماشتند و نیز از آقای مهرداد محمودخانی و همکارانشان در سازمان چاپ رامین سپاس و تشکر ویژه دارم.

و فصل الخطاب سپاس و تشکر از فرزندانم اهورا و اوستا و همسر همراهم که به گفته‌ی حکیم نظامی:

زنی پاک‌دامن‌تر از بوی مشک شکینده با من به یک نان خشک

بی‌گمان این کار کاستی‌ها و نقایص فراوان دارد، هرچشمه‌ی همی پژوهش‌ها، آثار گران‌قدر بزرگانی چون ابوریحان و گردیزی و یکی دو اثر دیگر است که دستمایه‌ی تحقیق همی بزرگانی است که در این باب کار کرده‌اند. بدین جهت از خوانندگان خواهشمندم نظرات خویش را برای اینجانب بنگارند، زیرا احتمال خطا فراوان است و اگر مورد پسند واقع نگردید، چنان کن که حکیم طوس فرمود:

مر این گفته‌ها گر بود ناصواب بسوزان بر آتش بشویان بر آب

همه و کرمنه

مجتبی بُرزآبادی فراهانی

تهران - تابستان ۱۳۸۹

www.ketab.ir